

Fonaments Psicosocials del Comportament Humà
AC2 - Identitat i Racisme
Entrega 03/04/09

-
- **PRESENTACIÓ PAC 2**
  - **CORRECCIÓ PAC2 (Consultor: Brígida Cristina Maestres Useche)**
-

PRESENTACIÓ PAC 2: IDENTITAT I RACISME

Inici PAC2: Dimecres, 18 de març

Lliurament PAC2: Divendres, 3 d'abril

Solució PAC2: Dimecres, 8 d'abril

Notes PAC2: Dissabte, 18 d'abril

Materials de consulta obligatòria:

- Mòdul 2 de l'assignatura, "La identitat social"
- Article "La base visceral del racismo es resistente a la educación", publicat a El País (09/01/2009). El trobareu adjunt al calendari.

Material de consulta optativa:

- Article original de l'experiment: Kawakami, Kerry et al. (2009). Mispredicting Affective and Behavioral Responses to Racism. *Science*, 323, 276-278. El trobareu adjunt al calendari.

Aquesta activitat es pot realitzar de forma individual o en grup (de 3 a 5 persones)

La realització d'aquesta activitat és obligatòria per a poder seguir amb l'Avaluació Continuada.

Aquesta activitat tindrà nota

Valoració: 30%

Extensió màxima: 1000 paraules.

Enunciat:

Reconèixer que un hom "és racista" és, potser, una de les afirmacions que més ens costa dir a l'actualitat. De fet, a la nostra vida quotidiana, estem farts d'escoltar frases del tipus "jo no sóc racista...", afirmacions que van acompanyades, amb massa freqüència, amb un "però...". Aquests "peròs" no pretenen ser una altra cosa que justificacions al voltant d'aquests tipus de postures per a evitar, fonamentalment, afirmacions que sonin "excessivament" dures o que generin rebuig social. De totes maneres, en aquesta activitat no discutirem o treballarem al voltant de les actituds racistes (el tema de les actituds el veurem a la tercera unitat) sinó que ens aproximarem al racisme en clau identitària, és a dir, veurem quines són les "causes / bases " que fan que siguem més o menys racistes, i com la psicologia social ens pot proporcionar explicacions al respecte.

Per fer això, llegirem l'article "La base visceral del racismo es resistente a la educación", elaboració periodística inspirada en els resultats d'un experiment realitzat per Kerry Kawakami i un equip de les universitats nord-americanes de York, Yale i British Columbia, on es fa referència a "la existencia de un racismo inconsciente, similar a una fobia y producto de la evolución de nuestros ancestros ". A partir d'aquest article (i, de manera optativa, de l'experiment original), i de les reflexions proposades al voltant d'aquest, farem una lectura de les bases del racisme a partir de l'aplicació de les diferents perspectives que, des de la psicologia social, intenten teoritzar sobre el fenomen de la identitat.

Us proposem a continuació unes preguntes-guia, que bé podeu respondre seguint l'estructura pregunta-resposta, o bé podeu redactar la resposta lliurement, essent imprescindible, en ambdós casos, que quedin respostes totes les preguntes plantejades. Recordeu també que és fonamental respondre a les preguntes de manera argumentada, vinculant els conceptes teòrics amb el nostre material d'anàlisi, és a dir, posant exemples de l'article que us permeten sostenir les vostres argumentacions. Les preguntes-guia són les següents:

1. Si haguessis de situar les diferents propostes que es fan sobre el racisme a l'article (tant aquelles que es desprenen de l'experiment origen del mateix, com les interpretacions dels neuropsiquiatres), en quina de les perspectives treballades al mòdul ho faries? Argumenta la teva classificació.
2. A l'article periodístic sembla que l'experiment s'hagi realitzat amb persones blanques, però no és així. A l'experiment original, els subjectes són en realitat persones que s'adscriuen a una raça o ètnia que no és ni blanca ni negra. Utilitza els conceptes que consideris necessaris / oportuns de la teoria de la categorització social de Tajfel per a explicar perquè fins un 63% dels no-blancs (del grup que presencia l'escena racista) escull a un company racista (blanc) per a treballar amb ell.
3. A l'article, un parell d'investigadors, Elliot Smith, de la Universitat d'Indiana, i Diane M. Mackie, de la de Califòrnia en Santa Bàrbara, fan referència al concepte d'identitats múltiples, on les emocions semblen tenir un paper decisiu en l'adopció d'un tipus o un altre d'identitat. Estaria l'Interaccionisme Simbòlic d'acord amb aquestes afirmacions? Identifica les possibles semblances i/o diferències que hi ha entre les afirmacions d'aquests investigadors i la proposta de l'Interaccionisme Simbòlic.
4. El socioconstruccionisme, a més de fer referència a la necessitat de considerar les identitats com a construccions situades històricament i emergents als processos socials, també ens anima a, tenint justament en compte aquest caràcter històric (i no natural ni universal), indagar sobre els efectes i les implicacions que té entendre aquests fenòmens psicosocials d'una determinada manera. En el cas que ens ocupa, i d'acord amb les propostes de la psicologia social construccionista, què podem dir, en aquest sentit, d'afirmacions com les següents?

"El racismo ha sido adaptativo en el pasado de la especie", prosigue el psiquiatra. "Por inaceptable que resulte en nuestro mundo, debemos entender que la aversión al extraño está enraizada en nuestra fisiología, tanto como la fobia a las serpientes, casi universal en la especie. Pero eso no quiere decir que la tendencia no sea reeducable. Sabemos que lo es, aunque con esfuerzo, y también conocemos la importancia de que los niños crezcan juntos".

"La respuesta defensiva a lo distinto es un mecanismo etológico fundamental [un comportamiento regulado por la evolución]. Si los experimentadores esperaban que la educación y la cultura hubieran suprimido esa respuesta fisiológica, realmente estaban pidiendo demasiado. Pero la educación puede canalizar estas tendencias. Y más importantes aún son las experiencias comunes, que los niños compartan las aulas"

CRITERIS DE VALORACIÓ DE L'ACTIVITAT 2

Per tal de valorar l'activitat, els consultors i consultores tindrem en compte les competències que es treballen en la llicenciatura de Psicologia. Aquestes competències es concreten en uns objectius d'aprenentatge específics de l'assignatura "Introducció a la Psicologia Social".

Competències transversals que un/a llicenciat/da universitari ha d'assolir:

- Capacitat per a comunicar-se adequadament a través de diferents mitjans.
- Capacitat per a comprendre i respectar la pluralitat d'enfocaments teòrics.
- Capacitat per a realitzar judicis i valoracions crítiques argumentades.

Competències específiques que un/a llicenciat/da en Psicologia ha de dominar:

- Capacitat per a analitzar els processos de construcció dels individus i de les seves realitats socials en el món contemporani.
- Capacitat per a identificar i reconèixer els principis i processos psicosocials que expliquen el comportament de les persones, dels grups i/o de les organitzacions.
- Capacitat per a comparar i posar en relació conceptes, models i posicions teòriques diferents.

Objectius d'aprenentatge de la Unitat 2:

- Comprendre el concepte d'Identitat Social des dels diferents enfocaments que ofereixen les perspectives psicosocials sobre la identitat.
- Saber aplicar les diferents perspectives sobre la identitat social en l'anàlisi d'un cas concret sobre canvi d'identitat.
- Identificar i reconèixer les diferències i les procedències de les teories i definicions implicades en l'estudi de la identitat.

- Reflexionar sobre les implicacions i els efectes que produeixen les diferents concepcions sobre la identitat.

Indicadors de l'assoliment dels objectius i per tant de les competències:

- Es mostra que se sap analitzar i reflexionar sobre la identitat des d'una perspectiva psicosocial, així com distingir les diferents perspectives teòriques sobre aquesta.
- S'utilitzen adequadament els conceptes que ens ofereix la teoria de la categorització social de Tajfel per tal d'analitzar el material proposat en l'activitat.
- L'estudiant és capaç de contrastar satisfactòriament les diferents concepcions de la identitat amb la mirada que ens proposa l'Interaccionisme Simbòlic.
- Es mostra que es comprèn el paper que tenen les diferents afirmacions que es realitzen sobre la identitat des de la ciència (en la seva conformació i ús quotidià per part del públic receptor d'aquestes teories).
- L'activitat està ben redactada: les frases són gramaticalment correctes, els paràgrafs coherents i el conjunt manifesta la intenció de comunicar quelcom amb sentit. **ATENCIÓ: AQUEST ÚLTIM CRITERI ÉS UNA CONDICIÓN SINE QUA NON PER A PODER APROVAR.**

CORRECCIÓ PAC2 (Consultor: Brígida Cristina Maestres Useche):

Ahora es mi oportunidad para exponeros los criterios que he empleado en la corrección, del mismo modo que es la ocasión para daros una devolución de lo que he leído en las actividades, de lo que considero puede mejorarse, de lo que considero debe rescatarse. Os ruego leer este comentario, así como los anteriores, y compararlos con vuestras actividades a fin de comprender vuestra calificación. Si veis, entonces, que no es suficiente, os animo a que me escribáis para comentar las actividades.

En primer lugar, os remito la siguiente frase: "que no cunda el pánico" por favor. Las personas que habéis suspendido esta actividad, por supuesto, podéis seguir en la Evaluación Continua. Así está estipulado en el PD, del mismo modo en que se encuentra estipulado el porcentaje de esta calificación, sobre la calificación final. Como veréis, posee una ponderación baja de forma tal que podéis recuperar la nota sin problema en las siguientes actividades. O bien, más que recuperar, podéis, como se dice, "remontar la cuesta". Os animo entonces a intentarlo, basándoos un poco en las sugerencias/reflexiones que os hago a continuación.

En general, tras leer las actividades, he notado lo siguiente. En un número considerable de actividades (recordad que es lo que leo, actividades y no deseos o voluntades como quisiera), he notado una suerte de "ilusión de análisis". Esto, en ningún caso, es una frase peyorativa; más bien al contrario, intenta expresar una manera de hacer, casi generalizada, que casi podemos decir que forma parte de nuestra tradición educativa. Tomadla, entonces, como un comentario constructivo. Cuando digo, ilusión de análisis, quiero decir, que estas actividades: a) o bien, si bien animan al lector a encontrar en el texto un análisis sobre el artículo, sea el obligatorio o el recomendado, en el desarrollo del texto, se va desvaneciendo progresivamente la referencia al artículo, brindándonos, tan sólo, una especie de recuento de las teorías demandadas en el enunciado.; y b) actividades que, si bien no abandonan nunca la referencia al artículo, olvidan que las afirmaciones teóricas que hacemos, deben estar refrendadas por un lenguaje argumentativo, basado en las teorías del módulo sobre identidad. Digo ilusión, entonces, porque sé que en ningún momento, este descuido ha tenido que ver, al menos en la mayoría, con falta de interés por la actividad. Más bien, creo, ha tenido que ver con "falta de entrenamiento" en los quehaceres del análisis.

Pensad, entonces, compañeros: si de un lado tenéis una información que nos proporciona el artículo, y del otro, una proporcionada por los módulos de la asignatura, la cuestión fundamental de cualquier actividad es: ¿cómo hilvanarlos? No hay un solo camino para ello, no obstante, deben estar entremezclados. Por tanto, una actividad que sólo contempla los contenidos del módulo, que además los expresa de manera casi literal, es una actividad que obtiene una "C-." Y bueno, ya que me he ido por estos derroteros de la calificación, también he otorgado C- a aquellas actividades incompletas, es decir, que no consideran todas las demandas del enunciado. También, aquellas que no profundizan en el análisis, es decir, que se dedican más bien a presentarnos una especie de actividad "telegrama", de tipo pregunta respuesta, que contiene afirmaciones pero sin argumentos. Por ejemplo, en el artículo, la perspectiva de los investigadores es sin duda sociobiológica (sin más). También, tienen una calificación de suspenso, aquellas actividades que, por ejemplo, olvidan qué se les está preguntando y, en su lugar, exponen una reflexión, si bien interesante, desprendida del sentido de la pregunta.

Este fue el caso de la respuesta que, en muchas actividades, se daba a la pregunta sobre el socioconstruccionismo. La pregunta estaba dirigida a reflexionar sobre las implicaciones de un pensamiento contenido en las frases de los neuropsiquiatras (Pau Pérez entre estos). Entonces, descubrí en muchas actividades, una orientación hacia exponer telegráfica y/o literalmente los postulados del socioconstruccionismo, sin advertir que la pregunta nos pedía "reflexión", es decir, posicionarnos dentro de los postulados del socioconstruccionismo (que si ya están escritos en el módulo no hace falta transcribirlos), para realizar, desde éstos, una reflexión crítica sobre los fragmentos citados en el enunciado. Evidentemente, al hacer esto, se debía argumentar por qué el socioconstruccionismo podía hacer esta crítica, por tanto, ciertamente, se debían exponer sus postulados. No obstante, esta exposición no puede ser literal, compañeros, debe ser aquello que recogéis de esta u otra perspectiva. De otro modo, para reiterar, en la actividad no estamos haciendo nada más que repetir, y de esto no se trata ni la actividad, ni la vida (creo que tampoco).

Os hago una reflexión a modo de inciso: pensad que los módulos de la asignaturas son compendios de contenidos, ya procesados por la persona que los escribe, circunscritos a su vez a unas limitaciones de espacio, de tiempo que se puede demandar al estudiante en razón de las competencias, de los créditos, etc. etc. etc. De esta manera, si ya recibís contenidos procesados, la idea es que podáis extraer de estos su sentido lógico, su sentido en el corpus de la temática, para emplear dicha lógica, dicho sentido en la reflexión. Si podéis investigar más, os lo recomiendo, siempre lo recomiendo compañeros, intentad leer libros de autores originales, artículos, etcétera. Pero bueno, yo os evaluó en función del módulo, evidentemente, no obstante, yo debo evaluar competencias, entre estas la reflexión, el dominio de los contenidos, la competencia de análisis, etcétera. En este sentido, compañeros, como os dije al comienzo, la clave es la reflexión.

Prosigo con los criterios compañeros: una C (más) es una actividad correcta. Así que, por favor, no penséis que un aprobado es una mala calificación. Esto es una interpretación errónea de la escala de notas. La cuestión de la asignatura

no es, que si hago bien la primera, más o menos bien la segunda, un poquitín de la tercera y se me olvida la cuarta, entonces ya tengo un aprobado por sumatoria. No compañeros, la evaluación que hacemos es integral, es decir, las preguntas son orientativas en su estructura, es decir, que no hace falta responderlas como si de un cuestionario se tratase, sino que podéis hacer una reflexión continua en la cual, sin embargo, los contenidos de esas preguntas deben constar en sus respuestas. La idea es, entonces, que pudierais haber hecho un análisis sobre la identidad y el Self, a propósito del artículo sobre la supuesta condición visceral del racismo, en la cual pudiera verse comprensión de las teorías de Tajfel y de Mead, sobre la postura socioconstruccionista, y sobre las perspectivas biologicistas y psicologistas de la identidad. La cuestión general de la actividad era, entonces, poder desarrollar una redacción propia, que no olvidara el tejido que debíamos hacer entre preguntas y respuestas. Por tanto compañeros, el esfuerzo debe orientarse hacia la integralidad de la redacción. Por ello, una C (más) nos marca el principio de esa integralidad. No obstante, es una integralidad que se queda en la enunciación, que no va más allá de decir, "este es el concepto, este es el ejemplo", que a veces deja de lado algún concepto, por ejemplo, el de "prejuicio sociocéntrico", que era interesante a la hora de dar inteligibilidad a la cuestión sobre la identificación de los "no negros" con el blanco racista. En muchos casos, las actividades con esta calificación, se conformaron con decir, categoría social, prejuicio, y listo.... Otras, en cambio, que obtuvieron una B, se propusieron ir más allá, advirtieron sobre el contexto de enunciación del experimento, una Usa categorizada bajo estos conceptos, navegaron entre la teoría y el artículo, se atrevieron a cuestionar cosas, por supuesto, dieron respuesta a las cuestiones, en su totalidad, aunque de camino hacia la originalidad de la respuesta. Esto último fue lo que sucedió con las actividades calificadas con una A, originales, con planteamientos críticos, etcétera. Todo al nivel de los módulos, es decir, sin exigencias que no estuvieran contempladas en el enunciado de la actividad. Por favor, se que 1.000 palabras no son gran cosa, pero pueden ser un universo si nos lo proponemos, y para ello, quede claro también, no os pido ser "grandes escritos". Os pido, simplemente, leer con atención, pensar en lo que leéis, exponer elocuentemente, reflexionar sobre lo que se está exponiendo, y argumentar las afirmaciones. Esto es el secreto compañeros, os animo a profundizar en ello...

Ahora bien, os quería hacer algunos comentarios sobre el contenido. Comienzo desde atrás hacia delante.

En la cuestión sobre el socioconstruccionismo compañeros, muchas actividades dejaron patente una relación entre las opiniones de los neuropsiquiatras y el socioconstruccionismo en la apuesta por la educación. Pero compañeros, esta asociación es un tanto forzada si pensamos, que los postulados teóricos de esta perspectiva, y de lo que puede deducirse de las opiniones de los neuropsiquiatras, son absolutamente disímiles. Si observamos, por ejemplo, las opiniones neuropsiquiátricas partían del hecho de que la educación vendría a contrarrestar, a veces sin éxito, una "tendencia" natural, que arrastramos en tanto "especie", que tiene que ver con un racismo adaptativo. Esto no tiene entonces poco que ver con una apuesta reeducativa, centrada en la idea de que el racismo es una elaboración sociocultural y sociohistórica, que no puede marcar tendencias en tanto la historia, según esta perspectiva, no atiende a leyes. Tampoco considera la relación social como algo adaptativo de las personas, en tanto especie. Fijaos, que los escenarios de construcción del sentido, que dan paso al sentido social, para unos y otros es diferente: a) la adaptación de la especie, la incorporación de este aprendizaje en la genética humana, no puede equipararse a la cosificación de nociones y significados, que tienen más que ver con un desarrollo histórico, que podemos denominar, emergencia, evolución de las relaciones basadas en una construcción de las diferencias humanas, en atención a la procedencia, al color de la piel, que ha engendrado desigualdades, y que se denomina racismo. Para estos últimos, entonces, la educación tendría que ver, si es que tanto le apuestan, con una socavación de nociones, de creencias asociadas a la idea de que somos diferentes por tales características. Los otros, según se lee, apuestan por una educación de encuentro entre estas diferencias, para ellos deificadas, cosificadas, naturalizadas, que contrarrestaría la tendencia de "miedo a lo diferente", que lo asimilan a estas otras diferencias. Por ello compañeros, es que tampoco era fácil de sostener, que la postura que se defendía en el artículo, era socioconstruccionista en tanto en cuanto, tanto los neuropsiquiatras como supuestamente el socioconstruccionismo, atendían a la herencia histórica. Para repetir, el fundamento de la herencia de la especie es disímil en todos sus postulados a la transmisión de las costumbres, a la reproducción de la cosificación en el lenguaje. Son ámbitos de construcción de sentido diferenciados. Como también lo es, entre el linteraccionismo simbólica, que es una teoría de la experiencia social, simbólica, que contempla la socialización interaccional como ámbito de construcción del "mi", pero también, como ámbito de emergencia de la identidad, del yo en interacción. Por tanto, la distinción entre una identidad múltiple entre algo emergente o resultado de la experiencia interaccional, no puede ser asimilable a la postura sobre unas emociones adquiridas, que simplemente se activan y desactivan en consonancia con el encuentro interaccional, pero que son al fin y al cabo innatas. Tampoco es asimilable el psicoanálisis a las teorías evolucionistas. El psicoanálisis también es una teoría de la experiencia individual, que ciertamente se basa en la experiencia temprana del individuo, circunscrita al triangulo familiar, etc. etc. con la historia del individuo en tanto especie. Obsérvese que la especie es una categoría universal, trascendental, en cambio el psicoanálisis, en cuanto a contenidos, habla de la experiencia individual, en tanto individuos. Por eso, es que, para repetir, si bien todas o casi todas las teorías que uno puede encontrar, pueden apelar a la educación, los sentidos que toma para cada cual son absolutamente diferentes.

En resumen, compañeros, debemos afinar un poquitín más dónde está colocando el foco cada perspectiva, de qué nos está hablando cuando nos dice tales o cuales cosas. Ahora, supongo, con la perspectiva discursiva os afinaréis un poquitín más, que es de lo que se trata.

COMENTARI PAC2: Identitat i Racisme

En la **primera pregunta** us convidàvem a situar, en algunes de les perspectives del mòdul, les diferents propostes que en l'article es fan sobre el racisme. És evident que les diferents veus (tant les que es desprenen de l'experiment original, com les dels neuropsiquiatres) se situen, en general, en la perspectiva d'una psicologia individual, en tant suposen que la identitat és un assumpte personal, fix i immutable, i en conseqüència independent del context sociohistòric; i en particular, en les explicacions sociobiològiques, perquè si bé argumenten que el racisme està determinat biològicament, també que és distintiu de l'espècie humana: un recurs adaptatiu al medi. Les següents cites mostren clarament aquesta posició:

Pero los neurólogos distinguen con claridad ese fenómeno racional de otro racismo inconsciente, similar a una fobia y producto de la evolución de nuestros ancestros.

"El resultado no me sorprende", dice... Alberto Fernández de Liria. "Hay una distinción muy bien establecida entre el racismo como doctrina, al estilo del propugnado por Hitler, por ejemplo, y el racismo instintivo o visceral, más similar a una fobia"

"El racismo ha sido adaptativo en el pasado de la especie", prosigue el psiquiatra. "Por inaceptable que resulte... la aversión al extraño está enraizada en nuestra fisiología, tanto como la fobia a las serpientes, casi universal en la especie..."

Peres también subraya la inutilidad de ignorar el componente biológico del racismo. "La respuesta defensiva a lo distinto es un mecanismo etológico fundamental... Si los experimentadores esperaban que la educación y la cultura hubieran suprimido esa respuesta fisiológica, realmente estaban pidiendo demasiado..."

En la **segona pregunta** us demanàvem d'explicar, des de la teoria de la categorització social de Tajfel, la raó per la qual el 63% dels no-blancs (del grup que presencia l'escena racista) escull a un company racista (blanc) per a treballar al seu costat. Doncs bé, com hem llegit, per a Tajfel la identitat es defineix com un procés d'identificació i/o desidentificació (pertinença o no pertinença) dels individus amb les diferents categories socials (blanc, racista, negre, etcètera); categories que ordenen la realitat, accentuen la semblança entre persones, ens permeten sentir-nos d'alguna manera inclosos en un grup, però també que han estat creades segons els interessos i valors dels grups socialment dominants (blancs). En el procés d'identificació, aquestes categories són valorades, tant positiva com negativament, en comparació dels grups als quals un pertany, establint-se així un "nosaltres" (els no-blancs però no negres) enfront un "ells" (els negres). La raó, llavors, es troba en allò que Tajfel denomina la "distintivitat social positiva": escollim comparar-nos (formar un "nosaltres") amb aquelles categories (blancs) que ens permeten sortir afavorits en la situació. Dit en termes més planers: el grup social dominant "blancs" ha construït històricament una valoració negativa del grup social "negres", i en conseqüència, els no-blancs prefereixen adscriure's a la primer categoria que suposen els permetrà sortir-hi guanyant.

Fixeu-vos en els extractes que hem posat al parlar de la primera pregunta. Confondre el racisme amb la por a l'estrany, que és del que sembla que parlen, és un xic estrany per part d'aquests psiquiatres, el racisme és una ideologia, molt moderna per cert, que considera inferior i sospitos a algú molt conegut, tan conegut que l'ha jutjat inferior. No s'és racista amb els desconeguts sinó amb aquells sobre els quals ja tenim una teoria. De fet si tenim por d'aquells amb els quals hem estat racistes no és per una por irracional al que és desconegut sinó per una por molt lògica: de cop i volta temem que podem ser víctimes nosaltres de la rancor que hem creat en l'altre. Alguna cosa del tipus "la por a l'estrany" podria ser més lògic que es considerés una evolució adaptativa, i tot i això hem de ser molt prudents amb aquestes afirmacions, doncs si bé els animals mostren aquesta característica, no és tan clar que totes les societats humanes es comportin així. Fins i tot en alguns casos els estranys van ser molt ben rebuts (com ho van fer els indígenes americans amb els espanyols). La qual cosa mostra que la cultura és qui finalment va en una direcció o en una altra. Fins i tot hi ha paraules per a descriure aquests estats, "xovinisme" (a França) per a la preferència irracional per la cultura nacional i "malinxisme" (a Mèxic) per a la mateixa preferència per tot el que ve de fora. En psicologia social parlem de etnocentrisme o de sociocentrisme, més o menys per als mateixos processos. Fixeu-vos que els resultats de l'experiment es poden explicar en termes sociocèntrics, els membres d'una minoria prefereixen com company abans a un membre de la majoria dominant que no a un membre d'una altra minoria.

En la **tercera pregunta** de l'activitat, us preguntàvem sobre les similituds i diferències entre el concepte d'identitat múltiple que utilitzen Elliot Smith i Diane M. Mackie i la proposta que fa l'Interaccionisme Simbòlic (IS a partir d'ara) sobre aquest mateix concepte. Respecte a si l'IS està d'acord amb les afirmacions d'aquests investigadors, la resposta seria que sí, però amb un gran matís conceptual. Ens expliquem: efectivament, Smith i Mackie semblen utilitzar el concepte d'identitat múltiple per a referir-se a com les persones oscil·lem entre diverses identitats possibles, entre les quals es trobaria la identitat racista. I també és cert que el concepte d'identitat múltiple és un concepte manejat pel IS, ja que defensa que la(es) identitat(s) "sorgeixen en el procés particular d'interacció i de significació del context

específic en el qual té lloc aquesta interacció. La identitat, per tant, és sempre situada i va canviant segons la situació en que es manifesta, per tant és múltiple" (Pujal, 2003: 42).

En aquest sentit, i a primera vista semblaria que tant els investigadors Smith i Mackie com l'IS comparteixen aquest concepte, almenys en el que a nomenclatura es refereix. Però, i aquí el gran matís, si aprofundim un poc més en el concepte d'identitat múltiple que ambdós proposen (encara que per a veure la proposta de Smith i Mackie no disposem de molta informació) i en com ho caracteritzen, veurem que sí que hi ha diferències clares entre ambdues conceptualitzacions.

Smith i Mackie vinculen el concepte d'identitat múltiple al concepte d'emoció en el sentit següent: aquests investigadors afirmen que les persones ens "movem" entre diferents identitats (per això parlen d'identitats múltiples), però seran les emocions (que no la raó) les que determinen (ells utilitzen el verb "delatar", així que de la seva afirmació es desprèn cert determinisme) quina identitat predomina més en un moment o altre. És a dir, i recollint l'exemple al que es fa referència a l'article, si una dona se sent feliç per l'ascens d'una companya/competidora de treball, aquesta felicitat estarà marcant que la seva identitat "dona" preval sobre la identitat "individu" (encara que sota el nostre punt de vista, i d'acord amb la proposta de Smith i Mackie, aquesta predominança no estaria bé formulada: la identitat de "dona" predominaria sobre la identitat de "treballadora" o de "competidora per un lloc X en l'empresa", per exemple). A partir d'aquesta explicació, aquests investigadors justifiquen que enfront d'una situació racista, els blancs assumeixen emocionalment una identitat de "blancs", encara que la seva raó els digui una altra cosa. Si us hi fixeu, en aquest cas, més que parlar d'un determinisme biològic, podríem parlar pràcticament d'un determinisme emocional, ja que són les emocions les que dirigeixen i guien les nostres formes d'ésser i actuar. Compte: no interpreteu que emocional és equivalent a biològic, això ja ho vam parlar a la primera activitat.

L'IS, en canvi, no parlaria de predominança d'una identitat o altra en termes d'emocions, sinó que, l'emergència d'una identitat o altra dependrà de la interacció que establím amb els altres, del context i/o situació on té lloc la interacció i de la forma com els actors negocien el significat que donen al context (Pujal, 2003: 42). Està clar que en aquest context i/o situació en el qual interaccionem amb els altres i en el que emergeix una identitat o altra, poden intervenir les emocions, però no de forma determinant (com semblen defensar Smith i Mackie), sinó com a part de les negociacions i intercanvis de significats que tenen lloc i emergeixen al mateix temps durant la interacció. És a dir: una persona podria considerar-se no racista, però si una persona de la seva família té problemes amb un membre d'una minoria ètnica, podria desenvolupar un rebuig envers aquest col·lectiu. El mateix pot ocórrer al revés: una persona que es considera racista i mostra el seu rebuig cap a un determinat col·lectiu, pot mostrar-se especialment amable i proper cap a un company de treball el qual, a pesar de pertànyer a aquest col·lectiu, li hagi mostrat amb escreix que és bon company, bona persona, divertit, etc. En aquestes dues situacions les emocions podrien estar presents, però no determinant l'emergència d'una identitat o altra, sinó formant part d'aquest conjunt de significacions i sentits compartits que es posen en joc en la interacció (i que, no oblidem, també són negociats) entre els uns i els altres, i que ens permeten desenvolupar una identitat o altra. No hem d'oblidar que des de l'IS, tal com apunta Pujal (2003: 131), no som els individus els que establím les relacions, sinó que és necessari que ens pensem com a manifestacions o productes d'aquestes.

L'IS defensaria que una persona pot no ser racista (o considerar-se racista), però podria portar a terme una pràctica racista (o que els altres signifiquin un comportament o pràctica seva com racista) en un determinat context i/o situació. Vegem-ne un exemple: en Joan es considera "no racista" (de fet, es defineix com a tal) però, en una conversa amb uns amics, defensa que caldria regular l'accés als serveis socials i sanitaris, limitant l'accés als immigrants, per a garantir l'atenció dels ciutadans espanyols per sobre de la resta (un discurs molt present en la nostra societat, que distingeix entre ciutadans de primera classe i ciutadans de segona). Els amics, enfront d'aquestes afirmacions, fan una interpretació de les paraules d'en Joan com a racistes, i el signifiquen com a tal. Enfront d'aquesta "acusació", en Joan se sent ofès i intenta negociar amb els seus amics aquesta adscripció a la identitat de racista. És aquí, en el joc i negociació d'interpretacions i significacions, on podem parlar d'identitat recíproca i negociada (que són dues característiques que, segons l'IS, té la nostra identitat): és recíproca perquè és a partir de les interpretacions i respostes que els altres fan sobre nosaltres mateixos i viceversa, com ens anem definint de manera recíproca; és negociada perquè els altres fan de "mirall", però on un no sempre es conforma totalment amb la imatge que els altres li ofereixen de si mateix, sinó que es va ajustant a la seva manera de pensar-se a si mateix, ajustaments que, al seu torn, també repercuteixen en la interacció amb els altres i, per tant, en la forma dels altres de significar-nos d'una manera o altra.

És per tot això que, des de l'IS, més que parlar de persones racistes, parlaríem de persones que tenen pràctiques racistes, i que és just a través d'aquestes pràctiques, a partir de les quals podria emergir una identitat d'aquest tipus. Si us hi fixeu, Smith i Mackie fan referència a com a partir d'una situació racista (situació que sembla que és considerada racista per si mateixa, però no perquè hi hagi una construcció per part de les persones presents en la mateixa que li atorguin aquest significat) emergeix una identitat racista, a partir de la presència d'emocions. L'IS posaria l'èmfasi en la negociació de significats que fan que una situació, pràctica i/o persona, pugui ser considerada com racista. En aquest

sentit, des de l'IS diríem que les identitats (en aquest cas la identitat racista) estan sempre situades en interaccions i situacions concretes.

La **darrera pregunta** ens animava a reflexionar, des del socioconstruccionisme (o construccionisme social), sobre els efectes i implicacions que podrien tenir afirmacions com les que es fan a l'article. Els extractes¹ sobre els que us vam proposar aquesta reflexió, ens mostren el racisme com un fet adaptatiu, com un mecanisme etològic fonamental, part de la nostra fisiologia, com una característica universal gairebé compartida per totes les espècies, etc. Aquesta tendència innata i fisiològica (que s'equipara al llarg de l'article amb les fòbies) difícilment es pot eradicar, però potser sí "canalitzar" a partir de l'educació, encara que no s'ofereixen garanties d'això ja que, com el propi títol de l'article indica, "La base visceral del racismo es resistente a la educación". El president de l'Associació Espanyola de Neuropsiquiatria, Alberto Fernández de Lliria, afirma que "*por inaceptable que resulte en nuestro mundo, debemos entender que la aversión al extraño está enraizada en nuestra fisiología, tanto como la fobia a las serpientes, casi universal a la especie*". Aquest psiquiatre també reconeix la possibilitat de reeducació, però aquesta requereix de molt d'esforç per a poder aconseguir un canvi en aquest tipus de respostes fisiològiques. Com apunta el psiquiatra Pau Pérez "*si los experimentadores esperaban que la educación y la cultura hubieran suprimido esa respuesta fisiológica, realmente estaban pidiendo demasiado*".

Partint d'aquestes afirmacions, les possibilitats de canvi i transformació social són molt limitades. Si la nostra fisiologia fa que siguem, per naturalesa, racistes, i l'educació o (re)aprenentatge social és una alternativa que no sempre tindrà èxit, estem deixant en mans d'aquesta fisiologia el fet de saber respectar a l'altre, d'acceptar la diferència i de poder viure en una societat que, com sabem, és cada vegada més multicultural. La/es idea/ees que es desprèn/en d'aquestes mirades essencialistes i cosificades sobre la identitat són desoladores: el racisme, que ens construeix com a persones intolerants i irrespectuoses enfront del/s altre/s, és part de la nostra fisiologia i l'educació només pot intentar "canalitzar" o "modificar" lleument alguna cosa que està aquí, en el nostre interior.

A partir dels postulats socioconstruccionistes, podríem dir que descriure el racisme (i els prejudicis que estan en la seva base) des d'una perspectiva innata i individual, desvia l'atenció de les desigualtats econòmiques i socials i les relacions de poder que es donen en la nostra societat i que són, sense cap dubte, la base de la comprensió de l'altre com a diferent, com a estrany i, fins i tot, com a problema i/o amenaça (un altre que pertany a un col·lectiu diferent, ja sigui per la seva procedència, per la seva ètnia, per la seva religió, etc.). Al mateix temps, i com apunta Burr (1997: 103), aquest tipus d'afirmacions tampoc tenen en compte la responsabilitat de certes institucions socials com són el sistema educatiu i la justícia.

Burr (1997: 104) assenyala que un dels efectes de la psicologia consisteix a despolititzar els problemes socials, col·locant-los a un nivell intrapsíquic. El construccionisme social ens animaria a deixar a un costat l'individualisme per a explicar el perquè dels nostres comportaments racistes o de rebuig a l'altre, i ens convidaria a atendre a les condicions sociohistòriques i culturals i les relacions de poder (ens referim, entre altres coses, als aspectes econòmics i socials de la migració, a les polítiques de control i legalització d'aquests col·lectius, a les polítiques d'acollida - convivència - assimilació, a la competència per l'accés a l'espai i recursos socials, a les relacions asimètriques entre autòctons i immigrants, a la tendència a l'etnificació de l'altre, etc.) que han generat l'emergència d'aquest tipus d'identitats que, partint d'una concepció de l'altre diferenciada (ja sigui a partir de diferències culturals, ètniques, religioses, de costums i de pràctiques quotidianes, etc.) han generat comportaments discriminatoris i de rebuig enfront d'aquest altre, un altre diferent a nosaltres.

Per a acabar, seria també interessant reflexionar sobre l'èmfasi que es posa en l'article sobre la necessitat que els nens creixin junts i comparteixin aules amb els "altres estranys i/o diferents". D'acord amb les explicacions que es defensen en l'article, aquestes propostes tenen sentit: si som racistes de manera innata i aquesta característica forma part de la nostra fisiologia, com més aviat eradiquem aquest tipus de comportaments, millor. Per això la necessitat d'intervenir a partir de l'educació dels nens. Per a ser racista un ha de creure en l'existència de races, i el concepte de raça no és un concepte natural sinó un concepte ideològic. Les races no són percebudes de forma natural: per exemple els nens no les veuen (aquests dies hi ha un anunci a la tele que parla d'això, encara que no sabem molt bé què hi té a veure el cotxe amb això, però vaja...). És més, els estudis i investigacions portats a terme en escoles mostren com la convivència entre nens de diferents procedències (i/o ètnies) no sol ser conflictiva. Els conflictes apareixen quan aquests nens comencen a

¹ Els extractes proposats per a aquesta pregunta eren: "*El racismo ha sido adaptativo en el pasado de la especie*", prosigue el psiquiatra. "*Por inaceptable que resulte en nuestro mundo, debemos entender que la aversión al extraño está enraizada en nuestra fisiología, tanto como la fobia a las serpientes, casi universal en la especie. Pero eso no quiere decir que la tendencia no sea reeducable. Sabemos que lo es, aunque con esfuerzo, y también conocemos la importancia de que los niños crezcan juntos*" y "*La respuesta defensiva a lo distinto es un mecanismo etológico fundamental [un comportamiento regulado por la evolución]. Si los experimentadores esperaban que la educación y la cultura hubieran suprimido esa respuesta fisiológica, realmente estaban pidiendo demasiado. Pero la educación puede canalizar estas tendencias. Y más importantes aún son las experiencias comunes, que los niños compartan las aulas*".

interioritzar els prejudicis i patrons de diferenciació i rebuig a l'alteritat (a l'altre) presents en la nostra societat, prejudicis i patrons dels quals solem ser responsables (en part) els adults. L'article aposta per una educació - reeducació dels nens però, on quedaria la possibilitat de canvi i/o transformació en els adults? On queda el paper dels adults?

Firmat.: el vostre equip de consultors.